

LADÁNYI István

Pannon Egyetem
Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar
Veszprém, Magyarország
ladanyi.istvan@mftk.uni-pannon.hu

A SYMPOSION MELLÉKLET (1961–1964)

Književni podlistak Symposion (1961–1964)

The Symposion Literary Supplement (1961–1964)

A tanulmány az újvidéki *Új Symposion* folyóirat (1965–1992) közvetlen előzményével, az *Iffúság* hetilapban megjelent *Symposion* melléklettel, valamint a mellékletet feltételező előzményekkel foglalkozik: bemutatja azokat a tényezőket, amelyek lehetővé tették vagy előkészítették a nemzedéki fellépést, folyóirat-történeti szempontból jellemzi a melléklet működését, láttatva a folyóirat irányába mutató tendenciákat, kiemelve a jellemzőbb, illetve jelentősebb publikációkat.

Kulcsszavak: folyóirat-történet, kisebbségi irodalmak, vajdasági magyar irodalom, Új Symposion

Az *Új Symposion* folyóirat történetének kezdetei jóval a folyóirat megalapítása előttre tehetőek. Amikorra a symposionisták színre léptek, addigra beértek olyan előzmények, amelyek lehetővé tették a nemzedékként történő színre lépést, és azt is, hogy sikerre vigyék kezdeményezéseiket. Ehhez természetesen kellett a kivételesen tehetséges fiatalok csoportja, illetve ennek részeként az a különleges, a kisebbségi helyzettől nem független körülmény, hogy sokuk számára az irodalommal való foglalkozás mutakozzon megfelelő kitörési, önmegvalósítási perspektívának.

Megkerülhetetlen előzmény és minden bizonnyal érvényesített tapasztalat az ún. áprilisi *Híd*-ban, 1950-ben fellépett mintegy tíz évvel fiatalabb vajdasági magyar értelmiségi nemzedék (Bori Imre, Fehér Ferenc, Major Nándor, Németh István) próbálkozása, megtorpanása, majd fokozatos térnyerése. A *Híd* folyóirat

ugyanis, az épp aktuális megújulás jegyében, az 1950. áprilisi számát a B. Szabó György főiskolai tanár által mentorált fiatal vajdasági magyar irodalmároknak szentelte. Ez a nemzedék jóval kevésbé volt provokatív, mint tíz évvel később a symposionisták, viszont ugyancsak intenzív, a folyóiratbéli összeállítást olvasva ma már szinte érthetetlen volumenű támadások érték fellépésüket az idősebb írónemzedék részéről. Bogdánfi Sándor kolumnás paródiában gúnyolja őket a *7 Nap* hetilapban, Rehák László, a *Magyar Szó* napilap felelős szerkesztője három egymást követő nap is foglalkozik a témával az újságjában, az *Ifjúság Szavában* Tomka Gábor, a *Dolgozók* hetilapban pedig Gál László költő bírálja őket (Bosnyák 1980, 138–181, 195–202; Vékás 2011, 233–255; Major 2011). A fiatalok színre lépése 1950-ben valóban újat jelentett a korábban a szocialista realizmus és a forradalmi irodalmiság jegyében született alkotásokhoz képest – összhangban azokkal az országos változásokkal, amelyeket a jugoszláv államnak a sztálini Szovjetunióval történt szakítása generált. A szépirodalmi szövegek mellett értekező írásokkal és kritikai szövegekkel is fellépnek. Bori Imre például azzal is előlegezi a későbbi symposionista gyakorlatot, hogy a horvát fiatalok Zágrábbbán megjelenő, *Izvor* című folyóiratát mutatja be lehetséges mintaként (Bori 1950, 278–282).¹

Az ifjúság fokról-fokra foglalta el a lapot. Az első számok még a bizonytalanságot és a munkaerő hiányát tükrözik. Sok a fordított anyag, a „külföldi” munkatárs. Az írók pedig egy előző nemzedékből kerülnek ki, de azért már itt is, ott is új névre bukkanunk, új hangra leszünk figyelmesek. A második évfolyam teljesen ezeké a fiataloké (Bori 1950, 278).

Talán épp ennek a Bori által fölvezetett mintázatnak a veszélyét érezték meg a B. Szabó György által *Az új nemzedék hangja* című, gondosan tompított hangvételű írással bevezetett összeállításban az idősebb nemzedékek tagjai, és felróják a fiataloknak, hogy nem kellően lelkesek a szocializmus építésében, kamaszon is öreges hangon szólnak, voltaképpen ideológiai elhajlással vádolják őket, és csak a Zágrábbból Újvidékre látogató és a témában tájékozódó Sinkó Ervin fellépése mentette meg őket a komolyabb retorzióktól (Vékás 2011, 233–235; Major 2011). Az év végére a fiatalokat kiszorítják a korábban már általuk szerkesztett *Ifjúság Szava* irodalmi rovatából is. Közös, nemzedéki fellépésük így nem lesz eredményes, de egyénileg mindegyikük érvényesül a vajdasági magyar szellemi élet különböző területein. Az „áprilisi Híd” és a *Symposion* közti párhuzamot, illetve a symposionisták általános konfrontálódása közepette a Borit illető támadások paradoxonját utólag Tolnai is megmagyarázandónak érzi a Vékás

¹ Nem melleleg az *Izvor* folytatásaként alapított *Krugovi* folyóirat lesz később a symposionisták egyik mintaadó fóruma.

Jánossal 1988-ban folytatott beszélgetésében, ahol a *Symposionon* belüli baráti kapcsolatokról, közös érdeklődési irányokról beszélve asszociál Bori Imre hasonló irányú nyitottságára:

A jugoszláv irodalomnak ez a 48–50-es évek utáni nagy nyitása inspirált bennünket. Új könyvek, esszék, szépirodalom, fordításkötetek. Bori ismert és követett mindent, és érdekes, hogy vele is konfliktusba kerülünk, közben ő recenzálta a Konstantinović-regényeket, ami akkor újdonság volt, és Popa, szóval, ők is hasonlóan mozogtak, csak érdekes, hogy ezekben az irodalmakban, vidéki irodalmakban mindig minden újra kezdődik, úgyhogy tulajdonképpen mi sok mindent megismételtünk abból, amit Boriék nemzedéke csinált, itt mindig előlről kell kezdeni (Vékás 2017, 455–456).

A symposionisták mellékletbéli fellépésének előzményeként figyelembe veendő maga a korábban is működő *Ifjúság* hetilap és annak irodalmi rovata.² A nemzedékhez tartozó alkotók első publikációi ehhez az irodalmi rovathoz köthetők, amelyben Fehér Ferenc költő például számos fiatal színre lépését támogatta.³ Nemcsak publikációs lehetőségként, hanem az önálló tájékozódás, önművelés serkentőjeként is figyelembe vehető a hetilap. Tolnai Ottó Vékás Jánosnak adott 1988-as interjújában (Vékás 2017, 429), majd a *Költő disznószírból* című interjúregényében beszél az *Ifjúság*ban korábban megjelenő *A modern irodalom útja* című rovat jelentőségéről, amit még zentai gimnáziumi tanulmányai előtt, magyarkanizsai általános iskolásként kezdett olvasni:

Akkor indult az *Ifjúság*, mivel ez már negyvennyolc után volt, Major Nándor, Bori Imre, Fehér Ferenc, Burány Nándor, Németh István beindította a *Modern Irodalom Útja* című kétoldalas nagyformátumú irodalmi rovatot. Egyszerre elkezdtek közölni a modern irodalmat, Camus-t, Dos Passost, Gide-et, Kafkát, Amos Tutuolát, Borchertet. Ez tehát még a nyolcosztályos iskolában történt (Tolnai 2004, 58).

Ugyanitt, valamint a Koncz Istvánról írott 1988-as esszéjében említi az akkoriban szintén megújulóban lévő *Híd* folyóirat jelentőségét: „Rendszeresen olvastam Majtényi nagy formátumú, már-már magazinszerű *Híd*-ját, amelyben a Belgrádban tanuló fiatalok (Ács, Pap, Sáfrány) már elkezdtek az új jugoszláv költészet felfedezését” (Tolnai 1988, 784).

Az *Ifjúság* hetilap a korra jellemző jugoszláviai ifjúságpolitikai tendenciák magyar nyelvű érvényesítése mellett a nagyvilágra nyitott, az ifjúság színvonalas

² Az *Ifjúság* hetilap elődje, az *Ifjúság Szava* 1945 márciusától jelent meg, 1951-től *Ifjúság*, 1967-től *Képes Ifjúság* néven. Lásd Vékás 2011, 37.

³ Lásd pl. Ladik Katalin nyilatkozatát a pályakezdetéről: Ladik 2010, 2.

szórakoztatásának igényével fellépő lap volt már az 50-es években is, amelynek figyelme kiterjedt a populáris kultúrára, a korabeli film és szórakoztató zene csillagaira is. Horizontját a délszláv sajtó horizontjai határozták meg, a vajdasági magyar ifjúság nevelése jegyében láthatóan nagy teret szentel a délszláv állam preferált értékeinek. A *Symposion* melléklet indulását megelőzően működő irodalmi rovata elsődlegesen a vajdasági magyar fiataloknak kívánt teret biztosítani. Itt kezdenek publikálni a symposionisták is egészen fiatalon. Bányai János és Gerold László mindössze 15 évesek, amikor első publikációjuk megjelenik az *Ifjúság*ban, Tolnai Ottó tizenhat évesen, 1956. június 2-án itt közli *A kavics* című rövidtörténetét, de a többiek is már középiskolai éveikben megjelentetik első verseiket, rövidprózáikat. Az *Ifjúság* irodalmi szerkesztőit dicséri, hogy a nemzedék legtehetségesebb tagjait milyen korán publikációs lehetőséghez juttatta. Feltűnő, hogy ezek a publikációk többnyire színvonalas, a kor „felnőtt” irodalmán túlmutató tájékozottságot és igényeket felmutató szövegek. Thomka Beáta szinte monográfusi szerepéből kikökenve fejezi ki megdöbbenését Tolnai Ottó első közlésének színvonala, érettsége és a későbbi életmű szempontjából is releváns volta okán (Thomka 1994, 9–10). 1961-ben pedig, a *Symposion* melléklet megindításának évében már uralják az *Ifjúság* irodalmi rovatát, és a vajdasági magyar irodalom akkori fontos művei, témafelvetései kapcsán érdemi és markáns véleményeket fogalmaznak meg. Diósi Illés néven már rendszeresen megjelenik verssel és rövidprózával Domonkos István (de november 23-án Domonkos István néven is publikál verset), Tolnai Ottó például a később a *Homorú versek* című első kötetébe is bekerülő Enikő-verseket itt közli, jelen van Fehér Kálmán, sőt a jóval fiatalabb Maurits Ferenc is verssel, rajzokkal, Tolnai Ottó és Bányai János pedig közös jegyzetben ír Kopeczky László *Mire a teknősbéka odaér* című regényéről, megelőlegezve a *Symposion* később általuk vitt, névtelen szerzőségű *Ex Libris* rovatát. Németh Ferenc összefoglalása szerint, aki számba veszi a symposionisták publikációit a *Symposion* mellékletet megelőző *Ifjúság*-számokban,

1954-ben elsőként Koncz István, majd Bányai János neve tűnt fel, 1955-ben Gerold László jelentkezett, 1956-ban Fehér Kálmán, Tolnai Ottó, Várady Tibor és Vlaovics József, 1957-ben Ladik Katalin, 1958-ban Molnár Cs. Attila, Végel László, 1959-ben Utasi Csaba, 1960-ban Vetró Ferenc, 1961-ben Bosnyák István és Domonkos István, a többiek pedig csak 1961. december 21-étől, a *Symposion* melléklet első számának megjelenésétől kezdődően (Németh 2009, 66).

A későbbi szerkesztők nemcsak az *Ifjúság* hasábjain találtak egymással, hanem jórészt mindannyian ismerték egymást az aktív gimnáziumi önképző-

köri együttműködésekéből. Tolnai kanizsai kisdíák korából ismerte a számukra mintának számító, alig néhány évvel idősebb Koncz Istvánt, akinek irodalmi és szerkesztői tevékenysége példaként szolgálhatott arra, hogy ilyen jellegű tevékenységekre egyáltalán van mód és lehetőség. Tolnai zentai gimnazista korában találkozik a nála két évvel idősebb, fiatal költő, később drámaíróként érvényesülő Deák Ferencsel és a nemzedéktárs Fehér Kálmánnal. Ugyanebben az időszakban Bányai János és Tolnai Ottó a zentai és a szabadkai gimnáziumok találkozásánál találják meg egymással a közös hangot (Vékás 2017, 445–446). Vékás János 1988-as Tolnai-interjújában számos részlet feltárul abból a vajdasági magyar gimnáziumi világból, amelyben a későbbi symposionisták első tapasztalataikat szerezték, és Tolnai ekkor adott válaszai párhuzamba állíthatók Koncz Istvánnak a *Rózsaszín flastrom* című interjúkötetben Szergejev Zsuzsa kérdéseire adott egyik válaszával, amelyben Koncz a középiskolai önképzőkörök jelentőségéről beszél (Koncz 1995, 54–55). Ezt a középiskolás éveik alatt már kialakult nemzedéki együttműködést segítette az 1959 őszi félévében az Újvidéki Egyetemen működni kezdő Magyar Tanszék, amely magától értetődően kínálgott továbbtanulási lehetőségként az irodalom iránt érdeklődő végzős magyar gimnazisták számára.

Vékás János Tolnai-portréjában első nyilvános szerepléseként egy 1957. május 24-i műsort említ az Újvidéki Rádióban, amely „a fiatal tollforgatók zentai találkozásáról számolt be”, ahol többek között a *Symposion*-alapító Fehér Kálmán és Tolnai Ottó is részt vett, két hét múlva, 1957. június 6-án az újvidéki József Attila Művelődési Egyesület *Szép Szó Élő Irodalmi Szemle* programján szerepelnek a gimnáziumi korosztályhoz tartozó fiatal írók, köztük Tolnai Ottó, Deák Ferenc, Fehér Kálmán; a következő év őszén, az Ifjúsági Tribünön a fiatal prózaírók találkozásán Tolnai mellett fellép többek között Bányai János és Várady Tibor is (Vékás 2017, 383–384). Az 1959. szeptember 1-jén kezdődött magyarkanizsai Írótáborban az idősebb nemzedék tagjain kívül ott van az 1958 ősztől egyetemi hallgató Bányai János és Deák Ferenc is. Vékás János így összegez Tolnai-portréjában a nemzedékről: „Amikor pedig 1959 őszén [Tolnai Ottó] beiratkozott a Magyar Tanszékre, jórészt már együtt volt és ismerte egymást a társaság, amely az *Ifjúság* című hetilapban *Symposion* címmel akkor indult irodalmi rovat törzsgárdáját képezte, mi több, nagyon gyorsan vezéregyenységek lettek” (Vékás 2017, 384–385). Amikor tehát 1961. december 21-én elindul a *Symposion*, az öt szerkesztő mögött már meglehetősen publikációs teljesítmény áll, elsősorban az *Ifjúság* irodalmi rovatában, de megjelennek már a vajdasági irodalom legjelentősebb fórumának számító *Híd* hasábjain is, és rendszeresen megszólaltatja őket az Újvidéki Rádió. Nem a további egyéni érvényesülés a céljuk az általuk szerkeszteni kívánt melléklettel, hanem az önálló arculatalakítás – és

az irodalmi értékrend, az irodalomról szóló beszéd átalakítása. Mintájuk az a kifejezetten és céltudatosan modern működésmód és irodalomfelfogás, amellyel a számukra példaadó horvát és szerb folyóiratokban, a *Telegramban*, *Krugoviban*, a *Vidiciben*, *Gledištában* stb. találkoznak (Virág 2007, 538).

A saját erejük és szervezethezük, továbbá az 1959 őszétől működő Magyar Tanszék mellett más tényezők is kedveztek a fiatal nemzedéknek. Az országos változásokkal együtt a magyar kulturális élet színterei is bővülnek ezekben az években. A tanszék előtt két évvel, 1957-ben kezdte meg működését Újvidéken a Forum Könyvkiadó, 1958 tavaszán jön létre az újvidéki Ifjúsági Tribün magyar szerkesztősége (igaz, ez a korábban a magyarok lakta Telep városrészben lévő József Attila Kultúregyesületből kivált Szép Szó ifjúsági csoportot integrálva jött létre, a korábban is működő szerb szerkesztőség mellett); 1961. november 9-én pedig a Forum Kiadói Tanácsának ülésének résztvevői szorgalmazzák, hogy „az egyes publikációk köré tömörülő, hasonló irodalmi nézeteket valló írók teljes mértékben élvezhessék a közvetlen demokráciával együtt járó autonómiát irodalmi ügyeik intézésében”, aminek nyomán Vukovics Géza szerkesztésében már a következő hónapban elindul a *Magyar Szó* napilap heti irodalmi melléklete, a *Kilátó*, mégpedig az 58 ezer példányban megjelenő vasárnapi számban, valamint az *Ifjúság* hetilap mellékleteként a *Symposion* (Vékás 2013, 134).

1961. december 21-én jelenik meg az *Ifjúság* 1961-es évfolyamának utolsó, 52. száma 12 oldalas terjedelemben, amelyből két oldalt kap az irodalom, a 8–9.-et. Az oldalpárt grafikailag megmunkált közös fejléc fogja össze, a páros oldalon a rovatnévvel, amely első alkalommal *synposion* változatban szerepel, az 1962. január 1-ji következő számtól változik a név az évtizedekig tovább vitt *symposion*-ra. A rovatcím végig kisbetűs, beleértve a kezdőbetűt is. Ez az írásmód jellemzi a későbbi folyóiratot is. Az első szám fejlécének páros oldali folytatásán áll a munkatársak felsorolása: Domonkos István, Fehér Kálmán, Koncz István, Bányai János, Tolnai Ottó (szerkesztő). A négy, azonos nemzedékhez tartozó, 1939–1940-es születésű szerkesztő mellett ott van tehát a Tolnai által mesterüknek vallott, néhány évvel idősebb Koncz István költő. A felsorolásban figyelemre méltó ezenkívül Tolnai szerkesztői nevesítése. A *Költő disznózsír*ből interjúrengényben Tolnai úgy emlékszik vissza a szerkesztőség formálódására, hogy miután Bányai és Deák Ferenc már előzetesen szerkesztették az *Ifjúság* irodalmi rovatát, voltaképpen „Bányainak szerettek volna adni egy rovatot, mindenki nagyon kedvelte őt, fényes műveltségét, de nem kevésbé kiváló modorát, magatartását” (Tolnai 2004, 154). Bányai azonban nem tudja már vállalni a feladatot, mert a szerb nyelvű egyetemista folyóirat, az *Indeks* főszerkesztője lesz, ezért Tolnait javasolja maga helyett szerkesztőnek. Tolnai itt hosszasan idézi a körülményeket, a Domonkos Istvánnal való találkozást, az egyetemen szerveződött, náluk

kevésbé radikális, hagyományosabb irodalmi elveket képviselő csoporttal való összetűzést, amelynek a rendezvényén Bányáival parázs vitát szítottak. „Mi olyanok voltunk, mint az arkangyalok, tüzes karddal a kezünkben, a modern irodalom, egy más szenzibilitás megszállottjai”, meséli erről a vitáról Tolnai (Tolnai 2004, 154–156. skk.), illetve másutt, a Vékás Jánosnak 1988-ban adott interjúban úgy foglalja össze ugyanezt az eseményt, hogy „[e]gyszer elmentünk Bányáival és még egy páran egy ilyen rendezvényre, borzasztóan megütköztünk, és eléggé kinyírtuk a társaságot” (Vékás 2017, 454). Ebből a csoportból verbuválódik hamarosan Domonkos István is a melléklet szerkesztőségébe, akárcsak Gerold László és Utasi Csaba.

Németh Ferenc összegzéséből megtudjuk, hogy az 1964. szeptember 24-ig működő mellékletnek hetvennyolc száma jelent meg, és mintegy hatvan munkatárs írásait közölte (Németh 2010, 25). Németh Ferenc felsorolása a melléklet legfontosabb munkatársairól gyakorlatilag megegyezik az *Új Symposion* első nemzedékének szerkesztőségével és tőzsgárdájával: Bányai János, Bosnyák István, Brasnyó István, Domonkos István, Fehér Kálmán, Gerold László, Gion Nándor, Gobby Fehér Gyula, Ladik Katalin, Molnár Cs. Attila, Papp Miklós, Papp Tibor, Tolnai Ottó, Utasi Csaba, Végel László, Vetró Ferenc, Vlaovics József és Koncz István. Ez a felsorolás Koncz István kivételével a *Symposion* első nemzedékét reprezentáló 1964-es *Kontrapunkt* antológia szerzői gárdáját is jelenti (Bányai–Bosnyák 1964).

Tolnainak a rovatot indító, beköszöntő esszéje, az *Első esszé* az irodalom világán belülről szólal meg, ez nem az irodalomba beilleszkedni próbáló, oda betörni akaró fiatal író beszéde, hanem az irodalom világát illetően döntéseit már meghozó, abban a maga útjára lépett, otthonosan szemlélődő irodalmáré (Tolnai 1961, 8). Inspirációi elsősorban a kortárs délszláv közegből származnak, de hivatkozásai a világirodalmi és a magyar irodalmi kapcsolódásokat is kijelölik. Öntudatos a műfajválasztás is: az esszé a maga formátlanságával, a még nem tudottnak is teret engedő, új lehetőségeket kereső és műfajok közi, más műfajokra nyitott voltával: „talán ez a műfaj áll legjobban ellen a teljes tudatosodásnak. De éppen ez a műfaji öntudatosodás az, ami regényeknél és a költészetben is egyedül érdekel bennünket”. Az egész oldalas esszé oldalpárján pedig a másik domináns műfaj és későbbi nagy harcok színtere mutatkozik be: az *Ex Libris* rovat első kritikája, mégpedig Dušan Matić *Na tapet dana* című frissen megjelent könyvéről. A rovatcím alatt nincs kritikacím, csak a könyv adatai, továbbá nem szerepel a kritika szerzőjének neve sem. A rovat a maga önállóságát hangsúlyozza és naplószerű folyamatosságát vetíti előre, nem az egyes kritikaszövegek vagy a szerzőik azonosságát hangsúlyozzák. A hagyomány szerint Bányai és Tolnai írták felváltva a rovat írásait (lásd erről pl. Bosnyák 2003, 63).

A melléklet harmadik szövege Bányai János esszéje Ács József festészetéről, *A képlet tartalma* címmel. A következő szám meghatározó anyaga pedig Bányai János esszéje lesz Miroslav Krleža *Filip Latinovicz hazatérése* című regényéről, ahol Bányai szintén erős hangsúlyokat helyez a regény képzőművészeti vonulatára, amely a főhős festő látásmódja révén fontos jelentésképző erő a regényben. Ez a második melléklet már hoz egy szépirodalmi szöveget is, Domonkos István versét. Bányai komoly, sokat ígérő esszéje ellenére az 1962. január 1-jére keltezett 2. szám legemlékezetesebb írása mégis az *Ex Libris*ben közölt megsemmisítő kritika lesz a vajdasági magyar irodalom akkor legtekintélyesebb költőjének, Gál Lászlónak az új, *Ispiláng* című kötetéről. A Gál elleni támadás előtt a szöveg bevezetőjében a szerző odavág Bori Imrének is, megmagyarázva, hogy miért Gállal s nem inkább Borival foglalkozik:

Bori Imre antológiájával kellene kezdenünk a vajdasági könyvek ismeretetését, de úgy gondoljuk, nem sok hasznunk lenne belőle. A kritikus, a szerkesztő és a költők, egymásra találtak, – akarattuktól függetlenül – egymásra utaltattak. Ölelésük halálos. Egymást túl nem léphetik. Ezt bizonyítja Bori tanulmánykötetének ijesztően alacsony színvonal. – Érdekes, a jugoszláv modernnekhez nem tudott igazán, tartósan közelférközni. Nem találta meg az embert. Hogyis(!) találta volna meg, amikor előbb nem kereste és nem találta meg az Értelmet sem. Ezt bizonyítják az újabban megjelent verseskötetek (Bosnyák 2003, 72).

Aztán Gál László *Ispilángja* is megkapja a magáét. Bosnyák István tanúsága szerint a szerző Tolnai Ottó (Bosnyák 2003, 72).

A harmadik szám hozza Domonkos István esszéjét, az *Első áldozást*. Tolnai szerint „[h]árom szöveg indította be a Symposion-mozgalmat: az én *Első esszém*, Domonkos *Elsőáldozása* és Bányai *Pannon fűgája*” (Vékás 2017, 504). A *Költő disznósírból* önéletrajzi interjúregényében pedig így értékeli a három indító esszét (tévesztve ugyan az esszék sorrendjét):

Beindult tehát a melléklet, *Az első esszé* című egész oldalas kollázssal az esszéről, az utazásról. A következő krležás, rimbaud-s esszét, az *Első áldozást* Domonkos írta, nagyon szép szöveg volt, emlékszem, sokat szenvedett vele, szinte sorról sorra szedtem ki belőle, naponta eljártam hozzá a Dusan Cár utca végén lévő lakásába, ahol a rádió dzsesszenészével lakott, s állandóan Count Basie, Charlie Parker szólt... A harmadik bevezető Bányaié volt. Nagyon szép esszé az is, Krležához, Konjovíchoz kötődött. Tulajdonképpen mindkét esszé jobb, mint az enyém, amely elfoglaltságom miatt nem volt igazán jól megírva. Csak a jelzések szintjén volt érdekes. De az a három esszé valahogy így is szerves egészet képez, összetartozik (Tolnai 2004, 156).

Ez a három szöveg valóban a melléklet komolyan veendő kezdeteit jelenti, más hangot, igényt és minőséget és főképp tágabb szellemi terekre való nyitást, mint ami addig jellemezte a vajdasági magyar irodalmat. Ugyanakkor ezek önértékét az aktuális közegben nem engedik érvényesülni a velük együtt megjelenő kritikák: a harmadik szám is mélységesen ledorongoló írást közöl egy friss Forum-kiadványról: Zákány Antal *Varázslat* című verseskötetéről, ezúttal Bányai János tollából (Bosnyák 2003, 72). Ráadásul az írás megint csak az egész közeget támadja: ezúttal Zákány kötetének *Híd*-béli kritikáját, Juhász Gézát és közvetve az írását publikáló folyóiratot meg a könyv kiadóját is: „A szimulált ihlet – Zákány esetében is a félelem – sokrétű hazugság képében jelenhet meg. S éppen ezért, mert ezek a hazugságok, még az olyan oktondi, tanáros, száraz, üres jóakarattal sem, mint Juhász Gézáé (*Híd*, XXV. évf. 11. sz.) győzhetnek meg bennünket arról, hogy költővel, valóban művésszel állunk szemben”. A következő, 1962. január 11-i szám *Ex Librise* Dési Ábel *A remény elve* (Forum, 1961) verseskötetét bírálja, és a „látszólagosan a filozófia területét érintő” költészetéről közli, hogy „egy, a dilettáns fogalmával érintkező költő faragványai”. Dogmatikusnak minősíti Dési költészetét, ezenkívül megállapítja, hogy „tetszelve dallamos, bár ritmus nélküli, formailag látszólagosan tökéletes, megállapodott, bár közönséges”. Az *Ex Libris* rovat által tehát számról számra egyre inkább kihívják maguk ellen a teljes vajdasági magyar irodalmi közeget.

Közben további esszék, szépirodalmi szövegek, filmismertetőik jelennek meg, amelyek a csoportosulás egyre táguló perspektíváit mutatják, illetve képezik meg. Az 1962. január 18-i mellékletben olvasható például Tolnai Eichmann-esszéje az akkoriban felkutatott és Izraelben elítélt háborús bűnös Adolf Eichmann peréről, *Adolf Eichmann SS-Obersturmbannführer, felmentem önt a halálos ítélet alól* címmel, *Vázlat egy esszéhez* alcímmel. A provokatív című, érett, ma is érvényes szöveg a bűn és tárgyalás mediális közvetítettségét és ezzel az igazságszolgáltatás médiaeseményé történő átminősülését bírálja. Az 1962. január 25-i számban Bányai János *A kép rezdül – apokrif jegyzet a regény laboratóriumából* című, színvonalas esszéje Hermann Broch *Vergilius halála* és Radomir Konstantinović *Kiút* című regényeit olvassa össze.

A melléklet egyre többektől hoz szépirodalmi anyagot, köztük műfordításokat délszláv szerzőktől, időközben egyre kreatívabbá válik az oldalpár tördelése, és a rendelkezésre álló kis hely ellenére világosan látszik a koncepciózus szerkesztés, mind a számról számra történő építkezés, mind az egyes oldalpárokban tetten érhető szövegviszonyok. Az 1962. február 8-i mellékletet például a délszláv térség aktuális érdeklődéséhez kapcsolódva teljes egészében a tragikus sorsú, fiatalon elhunyt Branko Miljkovićnak szentelik, két frissen megjelent kötete kapcsán. Bányai esszéje, Domonkos István két versfordítása, illetve

egy Miljkovićyal készült interjú fordítása alkotják az összeállítást. Az *Ex Libris* rovat pedig a *Modern orosz költészet* című, a belgrádi Nolit kiadásában megjelent (szerb nyelvű) antológiával foglalkozik, a bevezetőben kiemelve, hogy „a 119 vers közül 59-et BRANKO MILJKOVIĆ, a fiatal szerb költő fordított, aki nemrégén önmaga vetett véget életének”.

A következő, 1962. február 15-i melléklet megint csak kiválóan szerkesztett és nagyon erőteljes, programadó összeállítás. Sinkó Ervin frissen Híd-díjat nyert *Egy regény regénye* című könyvének részletével indít, amely Sinkónak Nietzsche kapcsán a német kommunistákkal vállalt konfliktusát állítja középpontba. Az *Ex Libris* Bálint György *A toronyőr visszapillant* című esszégyűjteményét méltatja (Magvető, Budapest, 1961), és végül Tolnai Ottó *Borostyánkőbe zárt légy* című verse fölött megjelentetik egy fiatal zágrábi írócsoport kiáltványát minden kommentár nélkül, csupán a szöveg alatti megjegyzéssel: „A fenti kiáltvány a Književnik utolsó számában jelent meg, a következő fiatal zágrábi írók aláírásával: Duško Car, Vlado Gotovac, Stanko Juriša, Vesna Krnpotić (sic!), Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Slobodan Novak, Ivan Slamnig és Antun Šoljan.” Az aláíró szerzők később is ott maradnak a nemzedék érdeklődésének homlokterében, a folyóirat időszakában többjüktől fordítanak szöveget, illetve esszében, kritikában foglalkoznak műveikkel. A saját szerkesztési gyakorlat és az átvett kiáltvány szövege azt mutatja, hogy a symposionisták azonosulnak a fiatal zágrábi irodalmárok céljaival:

Mit akarunk?

Olyan irodalmat, amely élénken és tevékenyen kiveszi részét napjaink társadalmi és politikai eseményeiből, tehát olyan irodalmat, amely társadalmi kötelezettséget vállal. Eszerint olyan írókat is, akik kötelezettségvállalása művészi alkotásaiban valósul meg, és nem társadalmi státusukban.

Azt akarjuk, hogy mai korszerű irodalmunk megtartsa kontinuitását a hagyományokkal, a múlt tagadhatatlan értékeivel, de hogy ugyanakkor lépést tartson a jelen világirodalmának céljaival és megvalósulásaiival. Legyünk modernek, de a magunk módján modernek (Symposion, 1962. febr. 15.).

A melléklet első néhány száma után nyilvánvaló lesz, hogy a *Symposion* egészében más, mint a korábbi irodalmi rovat. Noha a szerkesztők korábban is publikáltak az *Ifjúsgban*, az általuk szerkesztett oldalakon nemcsak a hangnem változik, hanem egészében más minőséget, az irodalommal kapcsolatosan más viszonyokat, elkötelezettségeket, érdeklődési horizontokat jelenítenek meg – az irodalmi események, a jugoszláviai és a világirodalmi események közepében

akarnak lenni. Az 1962. február 22-i szám Halász Gábor Eliot-esszéjét közli újra, mind Halász Gábor és az esszéíró nemzedék, mind Eliot a symposionisták kedvencei, visszatérő referenciái. Miközben magától értetődően sajátként kezelik a magyar irodalmi hagyomány hozzájuk közel álló értékeit, ugyancsak azonosságot mutatnak fel a délszláv kulturális közzel is. Ugyanennek a mellékletnek az *Ex Libris*ében Velimir Lukić *Čudesni predeo* (Nolit, Belgrád, 1961) című könyvét méltatják, és közben az egész délszláv költészetet egységként kezelve „költészetünk”-nek nevezik. A stílusa, továbbá széles körű, otthonos tájékozottsága alapján leginkább Tolnaival azonosítható szerző megállapítja, hogy „Velimir Lukić talán egyike a legtehetségesebb és legműveltebb fiatal költőinknek, akiben, úgy látszik verses-drámánk egyik úttörőjét is kell üdvözlönnünk”.

A publikációk rámutatnak az eszményekre, példákra. A horvát és a szerb, generációnyival idősebb kortársak mellett a modernség látókörükbe került magyar és nemzetközi eszményei és kortárs képviselői sorakoznak a melléklet, aztán később a folyóirat hasábjain: Sinkó Ervin és Miroslav Krleža, Füst Milán, Déry Tibor, Weöres Sándor, Ezra Pound és T. S. Eliot, Rainer Maria Rilke, Samuel Beckett, Jean-Paul Sartre, Jack Kerouac, Bertolt Brecht, Bartók Béla, Karlheinz Stockhausen és mások. Baudelaire és Rimbaud nem is feltétlenül a költészetükkel, mint inkább a magatartásukkal jelentenek mintát a melléklet szerkesztő időszakban. A melléklet voltaképpen hétről hétre tudósít a társaság nevelődéséről, intenzív műveltséggyarapításáról. Kishírt közölnek például 1963-ban Faulkner és William Carlos Williams Pulitzer-díjáról, majd utóbbi egy versének fordítását is, hírt adnak Beckett *Molly*jának francia zsebkönyvkiadásáról. A hetilapmelléklet időszakában épül be irodalom- és művészetfelfogásukba a horvát ún. második modernség legfontosabb képviselőinek művészete és alkotói szerepfelfogása: Antun Šoljan költészete és prózája, Tomislav Ladan esszéprózája, Slavko Mihalić költészete, továbbá a szerb Leonid Šejka kortárs képzőművészeti világa és művészetfelfogása, de cikket közölnek Jovan Hristićtól is a húszas években indult, főleg a szerb kultúrában otthonos találó, de az egész jugoszláv térségben hatással lévő Stanislav Vinaver modernizmusáról. Naprakészen tudósít a melléklet a modern filmművészet friss alkotásairól, és például Truffaut-tól is közölnek esszét, így a mellékletben alakuló filmes sorozatban felismerhetők annak az alakzatnak a körvonalai, amiről Kovács András Bálint európai művészfilmként értekezett *A modern film irányzatai* című monográfiájában (Kovács 2006, főleg 333–334).

Különösen tanulságos szembesülni azzal az ellentéttel, amit az *Iffúság* hírnagyának, riportjainak, közéleti tárgyú cikkeinek propagandisztikus jellege és a symposionisták irodalmi és művészeti elképzelései, értelmiségi szerepfelfogása között tapasztalhatunk. A symposionistákat inspirálták a jugoszláviai szelle-

mi térben végbemenő kortárs változások, az, hogy a szocialista modernizáció keretei közt tágultak az elgondolható és elmondható, továbbá a megvalósítható dolgok határai: annak a modernségfelfogásnak az érvényesülését látták maguk körül, amely az előzmények nélküli új keretek megvalósítására érezte magát hivatottnak. Intenzív tájékozódásaik nyomán biztos kézzel választották ki azokat a szerzőket és műveket, amelyek tágították szellemi lehetőségeiket – és fordultak el, voltaképpen a modernségeszményeik jegyében az irodalom és művészetek ideologikus instrumentalizálásától. Ez a pro-jugoszlávság teljesen más természetű, mint az ugyanebben a lapban megjelenő kötelező évfordulós megemlékezések a népfelszabadító háború eseményeiről vagy például Szűcs Imre dicsőítő és irodalomszemléletében naiv kritikája Branko Ćopić *Nikola Bursać kalandjai* című, magyar fordításban épp 1961-ben megjelent, alapvetően a jugoszláv partizánmozgalom populáris kulturális feldolgozásának tekinthető művéről ugyanebben az időszakban, a lap 1961. július 6-i számának 5. oldalán.

Elképzeléseiket a saját közegükben merőben szokatlan intenzitással való-sítják meg. A fiatal zágrábi írócsoport kiáltványának közreadását követően két héttel, 1962. március 1-jén közlik Antun Šoljan *Az entellektüell ma* című esszéjét, a március 8-i számban pedig az Ifjúsági Tribünt vezető Végel László felhívását *A jugoszláviai magyar entellektüel* munkacímű vitára. Šoljan az értelmiség számára és részben az értelmiség közreműködésével létrehozott csapdáról beszél, amely-ben a munkásosztály és az egyszerű emberek nevében az értelmiség tevékeny-ségét, szellemi szerepvállalását gyanú övezi, maga az *értelmiségi* szó pejoratívvá vált, kezdve az olyan kifejezésektől, mint a „munkások, parasztok és *becsületes* értelmiségiek, a megvető »okulárés-ig« és »filozófusig«. Az entellektüel szó egész sor jelentésében gúnyoló, ha éppen nem sértő” – fogalmaz Šoljan (Šoljan 1962, 8). Végel elsősorban a fiatalok számára látja fontosnak az értelmiségiek helyének, szerepének megvitatását, mivel a hagyományok szerinte elveszítették erejüket, és a fiatalokra az újrakezdés feladata hárul.

A gyökeresen megváltozott életformák, a társadalmi feltételek gyöke-resen megváltoztatják a jugoszláv magyar entellektüel funkcióját. Új valóságszemlélet születik – új viszony a világgal – amely komplexum-nélküli, tehát a provinciális gondolata, a mentalitásban és az alkotásban – a kisebbségi helyzet ellenére is – potenciálisan távol áll tőlünk, idegen fogalom mert nélkülözi a szükségszerűség mozzanatát. Tehát nem igazolt a kritika, amely ezt nem fogadja el, legyen az dicsérő és jószándékú, akaratlanul, de lényegében destruktív (Végel 1962, 8)

– fejtegeti Végel, egyértelműen összekapcsolva a nemzedék fellépése körüli vitá-kat a rendezvényel. A többhetesre tervezett vitaestsorozat meghívott felszólalói

a vajdasági magyar szellemi élet tekintélyes képviselői, illetve a symposionisták leginkább exponált tagjai: Balla László, Bányai János, B. Szabó György, Farkas Nándor, Herceg János, Major Nándor, Nagy József, Olajos Mihály, Sinkó Ervin és Tolnai Ottó. Az előadásokat és a vita gyorsírói jegyzeteit pedig folyamatosan közli a lap. Intenzív térfoglalás jellemzi tehát a lapmelléklethez jutó nemzedéket, hetek alatt a vajdasági szellemi élet középpontjába helyezik magukat, bevonva, reakcióra készítve mindenkit. Az 1962 tavaszi entellektüelvita a melléklet indítását követően különösen fontosnak látszik a csoport pozicionálása szempontjából. Az eseménysorozat első előadója Sinkó Ervin, aki először az értelmiségi szerepkörökről ad marxista szempontú történelmi vázlatot a középkortól a jelenkorig, majd korának Jugoszláviáját pozicionálja a nyugat-európai és a többi szocialista országhoz képest, történelmi ugrásként értelmezve a délszláv állam felemelkedését, különleges lehetőségként és küldetésként láttatva az ehhez az államhoz való tartozást:

Mi voltunk azok, akik először rehabilitálták a szocializmus kompromittált ideáját. [...] Nagyon ritkán vagyunk tudatában annak, hogy micsoda feladatot, méltóságot és kötelességet jelent ma jugoszláv állampolgárnak lenni. [...] És itt van az a fontos momentum: hogyan viszonyulunk mi, magyarok ehhez a szituációhoz. [...] Én azt gondolom, hogy a mi első feladatunk az lenne, hogy minden erővel és mindenáron megszabaduljunk a provincializmustól, ami tulajdonképpen a bocskor kultusza. Egy országban élünk, amelyik a saját perspektíváit világperspektíváká szélesítette ki. Egy országban, amelyiknek a léte ma világméretekben egy új tényezőt jelent, abszurdá tesz mindennemű olyan szellemi megnyilatkozást, amelyik megmarad a templomtorony perspektívájában (Sinkó 1962, 8).

A provincializmustól és „a bocskor kultuszá”-tól történő elhatárolódás összhangban van a symposionisták vitapozíciójával. Az előadást követő vitában még egyértelműbb állásfoglalása az újat akaró fiatalok mellett. Először rendkívül tapintatosan ugyan, de az idősebb nemzedékhez tartozó, a saját pozíciójába már belekényelmesedő Gál Lászlót említi meg, mint aki többre lenne hivatott a képességei szerint, ha nem elégedne meg azzal, amit könnyen is tud teljesíteni, majd megvédi azokat, akik megbotránkoztató módon lépnek fel:

Az Új testamentumban van egy nagyon szép és mély gondolat arról, hogy a botránkozás... Jaj annak aki botránkoztat, de botránkozásnak lenni kell. Én azt hiszem, hogy ez egy nagyon komoly és mély gondolat. *Minden nagy szellemi cselekedet azzal kezdődik, hogy megbotránkozást vált ki, és jaj annak, aki botránkoztat, de nincs termékenyebb valami, mint éppen*

a botránkozás. Én azt mondhatnám a mai vajdasági irodalomra általában, hogy az a hibája, hogy túl kevésé botránkoztat (Sinkó 1962, 8).

Sinkó megszólalása voltaképpen azokra a vitákra reagál, amelyek a symposionisták fellépése körül kirobbantak. Zajos fellépésük, a vajdasági magyar irodalom állóvizét felkavaró kritikáik, esszéik nyelvezete, a szabadvers kultiválása heves reakciókat váltott ki a vajdasági magyar sajtóban, és a visszaemlékezések szerint a háttérben is intenzív mozgások indultak be a nemzedék megszabolázása érdekében, amiben kezdetben számítottak Sinkó Ervin elvtársi közreműködésére is.

A Bosnyák István által „kritika-laviná”-nak nevezett támadássorozatot Bálint István, a *Magyar Szó* napilap újságírója indítja el a napilap 1962. január 6-i számában – még a keményebb kritikák megjelenése előtt, Tolnai *Első esszéjének* nagyszámú hivatkozására utalva túlzott tekintélytisztelettel vádolja meg a symposionistákat, és többek között még azt is szóvá téve, hogy az egyetemi tanáruknak akarnak behízelegni, amikor Sinkót is előszeretettel idézik (Bosnyák 2003, 65, 84). Másnap dr. Sztáncsics András jogász, újságíró is a *Magyar Szóban* támadja a mellékletet, elsősorban Bányai János „magyartalanságait, az idegen szavak halmozását s főleg szlavizmusait véve célba”, majd Kossa János (Keck Zsigmond) nyelvész, a napilap lektora is kemény támadást intéz ellenük, nemcsak nyelvhasználatukat, hanem prepotenciájukat is támadva (Bosnyák 2003, 84–85). Bosnyák István egyébként még jogosnak is tartaná ezeket a nyelvi természetű támadásokat, ha azok figyelembe vették volna, hogy a vajdasági magyar irodalom voltaképpen nem rendelkezik szakmai nyelvvel, és az induló nemzedék ifjú kritikusaí épp ezt kívánják kialakítani – a rendelkezésükre álló minták alapján:

Az észlelés szintjén ugyanis tökéletesen igazuk volt – és maradt – kritikusaínknak, csupán azt tévesztették szem elől, hogy az akkori Vajdaságban használatos magyar szaknyelv – az akkori „nagyvilágban” és Jugoszláviában modern irodalomelmélet, irodalom- és művészetkritika, filozófia, szociológia, politológia stb., stb. nyelve – parlagian kiművelten volt, amiért is valójában magának az első Symposion-nemzedéknek kellett jól-rosszul megalapoznia és kiművelnie, egyebek közt a „szellemi nagyvilágot” akkoriban a szerb, horvát és részben a szlovén nyelv közvetítésével meghódító intellektualizmus-programjuk ígézetében... (Bosnyák 2003, 85).

Vékás János kronológiasorozata vonatkozó kötetében hivatkozik Bori Imre rádióbéli beszámolójára is az 1961-es év irodalmi vonatkozásairól. Bori megemlíti a vitákat, szóba hozza, hogy „az úgynevezett modernizmus is” lehet kerékkötő, pirruszinak nevezi győzelmüket, ugyanakkor megállapítja, hogy „[ú]tkeresés vár

ránk, s szellemi csatározások fényei villognak”. Bori ügyesen bújjik ki a konfrontáció elől, és alapvetően biztatónak tekinti az újabb fejleményeket (Vékás 2013, 151). A támadásokba Fenyő Árpád álnéven bekapcsolódik Bogdánfi Sándor, a *Dolgozók* szakszervezeti hetilap fő- és felelős szerkesztője is, aki már az ún. áprilisi *Híd* nemzedékének egy évtizeddel korábbi megrendszabályozásából is kivette a részét, és „a tudós irodalmunkra s most jelentkező tehetségeinkre egyaránt káros dilettánsok”-nak minősítve Fehér Kálmánt, Tolnai Ottót és Domonkos Istvánt. Az áprilisi hídasok közül Tomán László áll csatasorba az őket követő újabb nemzedék ellen, majd Szeli István irodalomtudósnak a „bicskázó legényvirtus” jut az eszébe a symposionisták fellépéséről, de az Ifjúsági Tribün intellektüelvitájában felszólal ellenük a régi pártkadernek számító Rehák László is.

A megállapodott vajdasági magyar értelmiség jelentős részének összefogása ellenére a *Symposion* tovább működik, köszönhetően elsősorban Sinkó Ervin kiállításának a csoport mellett, továbbá Nagy József, a Tartományi Képviselőház alelnöke, a Forum kiadó kiadói tanácsának elnöke támogatásának, akinek szerepéről Tolnai így ír a *Költő disznósírból* interjúregényének a *Symposion* indulásáról szóló fejezetében: „Nagy József, aki lévén topolyai származású, mint Ács József, kapcsolatban állt a képzőművészekkel, Konjoviciával, támogatta a művésztelepeket, különösen a zentait és a topolyait (ahová én is eljártam) szintén mellénk állt, és így megúsztuk” (Tolnai 2004, 162). Sinkó szerepére pedig így emlékszik vissza Tolnai Vékás Jánosnak adott 1988-as interjújában:

... a Magyar Szó borzasztóan ellenünk volt, és leírhatatlan, hogy mennyire utáltak bennünket, és készültek is a fölszámolásra, összeszedték a megjelent mellékleteket, egy párat, és az utolsó ilyen próba volt, hogy odaadják Sinkónak, aki addig utazott Újvidék és Zágráb között, és nem érezte, hogy mi történik a városban.

Ez egy Híd-díj átadásán volt, ugye?

A magyarszósok, Vébelék adták oda neki, hogy milyen indíttatással, azt pontosan nem tudom, de úgy éreztük, ha ő azt mondja, hogy ez tényleg borzalom, akkor abban a pillanatban rögtön talán a rendőrség elvitt volna bennünket. Az öreg elolvasta, és jött a Híd-díj átadására. Bejött, kitartha az ajtót, mint egy nagy elefántbébi, és azt mondta: fantasztikus, uraim, levegő, végre valami történt Vajdaságban. És akkor ez teljesen megváltoztatta a helyzetünket (Vékás 2017, 453).

A symposionistákat érő első támadások között nagy hangsúlyt kapott, hogy hangosak a kritikában, szajkózzák a délszláv folyóiratokban olvasottakat, érthetetlen idegen kifejezéseket használnak, nagyozolnak az esszéikben – ugyanakkor nincs saját irodalmi produkciójuk. Volt ezekben a támadásokban némi igaz-

ság, a fiatal szerzők valóban keresték a hangjukat, kritikáik nyelve helyenként tudálékosnak hat, és szembeszökők a délszláv kritikai nyelvezetből kölcsönzött nyelvi idegenszerűségek, de a szépirodalmi produkciójuk egyáltalán nem elhanyagolható már az indulás időszakában sem – legfeljebb újszerűségükkel idegenek. A *Symposion*ban folyamatosan közölt versek és rövidprózák természetesen nem egyenletesen magas színvonalúak, de egészében új hangokat és poétikai igényességet mutatnak, jelzik, hogy az alkotók érdeklődésének iránya a költői nyelvre, az aktuálisan érvényes megszólalási módok keresésére irányul. A szépirodalmi produkciótól ráadásul semmiképp sem leválasztható az esszé, amely ezt az irodalmi-művészeti érlelődést kíséri.

A melléklet irodalmi értékeit kívánja együtt, jól láthatóan felmutatni a beszédes című *Kontrapunkt* (*Symposion* 61–63) antológia, a *Symposion* Könyvek sorozat 3. köteteként, Bányai János és Bosnyák István válogatásában. Ennek előszavát Sinkó Ervin írja, amivel önmagában is kiáll a fiatal írócsoport, többségükben egyetemi tanítványai mellett, szövegével pedig folytatja azt a gondolatmenetet, amelyet a vajdasági magyar értelmiségről szólva felépített az Ifjúsági Tribünön elmondott, majd a *Symposion* hasábjain publikált előadásában.

„A jugoszláviai, de főképpen a vajdasági magyarság életében máris szemmel láthatóan fordulatot jelentő kezdeményezés”-nek nevezi a symposionisták fellépését, „akik addig magukra hagyottan és magukba veszve, magányosságuk tudatában tehetetlenül tengődtek cigányzenés sivár kisvárosokban és sáros, poros falvakban, egyszerre csak, hála a Novi Sadon létesített magyar nyelvi és irodalmi egyetemi tanszéknek, egymásra találtak, ráeszméltek, hogy magányosságuk és időszerűtlenségük csak látszat volt” (Sinkó 1964, 5).

A magyar kulturális örökségből Adyt idézve alakítja ki a nemzedéki fellépés modern kontextusát, de rögtön létrehozza az Ady-féle fellépés idejétől elkülönítő jugoszláv értelmezési keretet is, a közvetlen vajdasági közeggel szembeni védelmet biztosítva. Sinkó nyilvánvalóan annak lehetőségét látja a fiatal nemzedék fellépésében, hogy a vajdasági magyarság intenzívebben és ténylegesen bekapcsolódjon a jugoszláviai szellemi térbe, integráns része legyen annak:

ezek a mi egymásra és önmagukra talált fiataljaink nem érezhették magukat elszigetelt tábornak, hanem épp ellenkezőleg a saját provinciális elmaradottságát s minden öröklött, visszahúzó hagyományt és dogmát vakmerően likvidálni akaró, a mindent újrakezdő, mindent megújító forradalmi jugoszláv szellemiség szerves részének (Sinkó 1964, 6).

Végső soron ennek a jugoszláv orientációnak és Sinkó szerepének a megítéléséről folynak azóta is a leginkább ideológiai természetű viták. A mai megközelítéseknek nem lenne szabad megfeledkezniük arról, hogy a korabeli vitában

másik oldalon állók kifejezetten a szocialista forradalmiságot tűzik a zászlajukra, és a fiatalokkal szemben fellépők régi káderek, az ötvenes években kipróbált sajtómunkások és irodalmárok. Sinkó szavai nem egyszerűen önmagában a jugoszlávság eszménye mellett tesznek hitet és kapcsolják ide a fellépő symposionistákat, hanem a kor nyelvének evidens elemeit használva árnyalják a képet. Sinkó sem valamiféle ideológiai elhajlással vádolja a védenceit támadókat, hanem elkényelmesedettséggel, szellemi mozdulatlansággal:

Ezeknek a fiataloknak a magatartása a jugoszláv forradalmi szellemnek a jegyében kezdettől fogva polemikus azzal az adomázó, vidékies, önelégült, még az újat is a maga régi szokásaihoz formáló, tájhoz kötött szellemi mozdulatlansággal szemben, amely forradalmi jelszavak terméketlen ismételtetése mellett is, a nagyközönség ízlésére hivatkozva kényelmesedett el Vajdaságban (Sinkó 1964, 6).

Nem tulajdonítja a fiatalokat az igazság letéteményesének, sőt a polémiát „nemegyszer igazságtalan”-nak minősíti, érzékelteti, hogy „a fiatalok [...] élvezik a saját hangjukat”, és a fiatalokkal egyetértve a polémiák részének tekinti az „alkotó embernek nemcsak a kísérlethez, de még a tévedéshez való elidegeníthetetlen jogát is” (Sinkó 1964, 6).

A könyv utószava ezeket az előtérbe kerülő és az indulást meghatározó vitákat maga is egy új értelmezési mező kialakításáért folytatott küzdelemként állítja összefüggésbe.

Minderre azért volt szükség, hogy a Symposion pozitív gyakorlata mind teljesebben, tehát mind összetettebb fogalmakkal és értelmezésekkel szállhasson síkra azért a ritkán felcsillanó értékekért, melyre évek során a „rossz” árnyékot vetett, s mindenekelőtt azokért a korszerűbb és újabb költői értékekért, melyeket a Symposion fejlődésének második iránya oly nyilvánvalóan prezentált már (Bányai–Bosnyák 1964, 354).

A vitákat, a kritikákat és esszéket „a Symposion belső fejlődésének első iránya”-ként nevezi meg, amelyek „produktív leszámolás” kívántak lenni „a meglevővel, az évekig leplezett művészi és kulturális alkotások gyatraságával, az évekig vállveregető elismerésben részesült meghasonló költőiességgel, a lemaradás legbiztosabb szimptomáival”. Mindezt azért, „hogy a mozgalom második iránya, a törekvés az értékek felé” egy, az új poétikákra fogékonyabb közegbe kerülhessen. Ha azt nem is tudja demonstrálni a kötet, hogy valóban fogékonyabb lett-e a közeg a symposionisták alkotásaira, azt mindenesetre dokumentálja a válogatás, hogy a harcos, vitázó szövegeken túl az irodalmi műfajok széles repertoárját magas szinten művelő, tájékozott alkotók alkotják

a folyóirat körét. Domonkos Istvánnak *A vers fetiszizálása* című költői esszéje a kompromisszumok nélküli költészet mellett tesz hitet, akárcsak Végel László *Első szerelem (Az alkotás etikájáról)* című szövege. Ezt a kompromisszumok nélküli, a művészetekben megélt szabadságra törekvést jeleníti meg a kötet szépirodalmi válogatása és még erőteljesebb példái ennek a Symposium Könyvek első kötetei: Tolnai Ottó *Homorú versek*, valamint Domonkos István *Rátka* című könyvei. A *Symposium* szellemi köre ünnepli Tolnai és Domonkos útkereséseit, mintegy nemzedéki ars poeticaként mutatva fel Domonkos *Egy virágzás elé* című versében színre vitt ars poeticát, a benne lévő iróniával együtt: „Rétek, kérem, újrazkezdjük a pompás virágzást”. Bányai János *Eretnek emendáció* címmel üdvözlést ír a készülő kötetek elé a *Symposium* 1963. szeptember 5-i számában, és szigorú kritikát ígér, „mert csak egymás hibái iránt nem vagyunk elnézőek”. Aztán Bányai János *Díszes lányamforák árnyékában*, Végel László pedig *Két sajátos költői alkat* címmel elemző esszéekkel fogadják a két kötetet a melléklet 1963. október 17-i számában.

A *Kontrapunkt* antológia reprezentatív válogatás a *Symposium* két évének szövegeiből, ugyanakkor sem az antológia olvasása, sem a lapmelléklet különböző szempontú megközelítései nem helyettesítik a lap olvasását, a szövegek egymásmellettségének az élményét az egykori publikációkban. Egy-egy megjelenés, első közlés főlrázó egyediségét csak a lap közege, a közvetlen és tágabb környezet mutatja meg. Ilyen az *Ifjúság* 1963. február 7-i számának 11. oldalán, vagyis a *Symposium* első oldalán *Új versek* felcímmel megjelent összeállítás, amelyben három szerző egy-egy versét közlik: Tolnai Ottó *Doreen* 2, Ladik Katalin *Az androgyn* és Domonkos István *Kontrapunkt* című szövegét.⁴ A három fiatal költő három, önmagában is kiváló költeményének együttes megjelenését (akárcsak a *Symposium* néhány éves működését, radikális megújító törekvéseit) a saját közvetlen környezetével összevetve értékelhetjük igazán. „megörölsz amikor megmutatom / az újságokat (pedig ha tudnád / milyen nyavalyás újságok ezek)” – mondja a Tolnai-vers lírai énje, és valóban, a *Symposium* az *Ifjúság* hetilap politikai, ízlésbeli és művészeti kompromisszumoktól terhes közegében jelenik meg, amely a saját korának szellemében óvatosan mérlegeli a vajdasági magyar ifjúság megfelelő tájékoztatását és nevelését. Az *Ifjúság* hetilapnak ugyanebben a számában (a mellékleten kívül) közölnek részleteket Josip Broz Tito államelnöknek és a Jugoszláv Kommunista Szövetség elnökének Jugoszlávia Népi Ifjúsága VII. kongresszusán elmondott, az új kulturális kezdeményezésekkel szemben rendkívül kritikus beszédéből. A beszéd éppen azokat a jellemzőket támadja, amelyeket a symposionisták képviselnek: „Én azokat a

⁴ A közös publikáció és az egyes versek jelentőségéről lásd Ladányi 2019, 99–101.

nagyon csekély számú meddő értelmiségieket értettem e szó alatt, akik főképpen az irodalomban, a festőművészetben, a filmművészetben és másutt is, valahol szocialista valóságunkon kívül lebegnek, akik nagyjából külföldi káros befolyások hordozói” (Tito 1963, 15). Tito erős képi nyelvet használva „gyermekcsonkítók”-nak nevezi mindazokat, akik „megfertőzik” az ifúságot káros eszméikkel. A *Symposion* ellenfelei jó taktikai érzékkel, Tito beszédére hivatkozva folytatják korábban már elülni látszó támadásaikat. Kolozsi Tibor, a szabadkai *7 Nap* hetilap főszerkesztője 1963. február 8-án vezércikkben, *Gyermekcsonkítók a művészetben* címmel támadja „a divatos külföldi irányzatokat majmolók”-at, „akik nem hajlandók semmiféle más, akármilyen szerény értéket elismerni a maguk művein kívül, csak a rombolás mesterségét tanulták meg”. A támadás egyértelműen a *Symposion* ellen irányul, és összehangoltságát jelzi, hogy másnap a *Dolgozók* hetilap főszerkesztője, Bogdánfi Sándor is felmondja a titói leckét, rászabva annak intéseit a symposionistákra. Fehér Ferenc a *Magyar Szó* napilap 1963. február 17-i számában versben folytatja a „dühöngő suhancok” ostromozását, voltaképpen a népfelszabadító háború forradalminak nevezett alkotóinak támadójaként azonosítva őket.⁵

A *Symposion* szerkesztősége eközben szintén taktikai mozgásokat végez. Tolnai Ottó háttérbe vonul, Zágrábba költözik, pontosabban a visszaemlékezése szerint menekül a neki megsüggött tervezett letartóztatása elől (Tolnai 2004, 167). A melléklet szerkesztését Bosnyák István veszi át. Közben dolgoznak a melléklet folyóirattá alakításán. Kezdeményezik, hogy a hetente két⁶, majd három oldalon⁷ megjelenő lap kéthetente jelenjen meg, először öt⁸, majd hat oldalon.⁹ (1963. január 17-étől a *Tribün* című „társadalmi, közgazdasági és műszaki melléklet”-tel felváltva jelenik meg a *Symposion*.) A nagyobb terjedelem és a kétheti megjelenés folyóiratszerűbbé teszi a működést, hosszabb felkészülési periódusokat tesz lehetővé, és nagyobb teret kínál a szerkesztői kreativitásnak.

Számítanak Sinkó Ervin védelmére is, és látogatást tesznek a Titóval is barátságban lévő horvát (és jugoszláv) írófejedelem Miroslav Krležánál, akinek a támogatását kérik. Vékás János közli Végel László erre vonatkozó visszaemlékezését a *NIN* című belgrádi hetilapnak adott, 2001. november 1-jén megjelent interjújából:

⁵ Lásd erről Bosnyák 2003, 125–127.

⁶ 1961. december 21-től 1962. június 28-ig.

⁷ 1962. szeptember 6-tól 1962. december 20-ig.

⁸ 1963. január 1.

⁹ 1963. január 10-től 1964. szeptember 24-ig.

Tolnai Ottó és én elmentünk segítségért Krležához. [...] Archaikus magyar nyelven beszélt velünk, érdeklődött, mit és hogyan csinálunk. Nagyon zavarban voltunk, nem sikerült megmagyaráznunk a probléma lényegét. „Tudja, bennünket a rendőrség betilt!” – mondtuk neki. „Ezután nem fog” – válaszolta. Nem sokkal Krležánál tett látogatásunk után megkerestek az Ifjúsági Szövetségből: „Estére el kell jönnötök a Horgász-szigetre, Doronjski bankettet rendez.” Mindjárt elkezdenek méricskélgni: „Rendesen fel kell öltöznöd!” De hol van Domonkos, a szobatársam? Életemben először ülök limuzinba, keressük Domonkost a kocsmákban. Nagyon megijedt, amikor fölfogta, hogy mi történik, lehet hogy börtönbe csuknak bennünket? Nagy gond volt fehér inget találni; ünnepelesen beszállunk a ránk várakozó limuzinba és elindulunk az ismeretlenbe. Megelőz bennünket egy másik autó, benne Bosnyák István, a szerkesztőnk! Elvezetnek bennünket egy teraszra, ott ül Doronjski, kérdezi, hogy vagyunk. Mondjuk neki, hogy a belügy jár hozzánk. „Nincs ilyesmi, nincs” – csóválja a fejét. Azt hallotta – mondja –, hogy jelentős irodalmárok vagyunk, hogy tisztelnek bennünket Budapesten, és esélyt kell nekünk adni. Felszolgálják a bort és a halpaprikást, egy pillanatban Doronjski megkérdezi: „Mit akartok?” Domonkos egyből rávágja: „Folyóiratot!” Mindannyian komolyan bólogatunk, igen, ez a mi legnagyobb kívánságunk, hogy legyen folyóiratunk. Doronjski kinyújtja a kezét az ifjúsági elnök felé, mondja neki: „Biztosítani a folyóiratot!” Ez 1965 nyarán volt, már őszre megkaptuk a folyóiratot – az Új Symposiont (Vékás 2017, 122).

Végel ugyan eltéveszti a 35 évvel korábbi évszámot, valójában 1964 nyarán vagy még inkább tavaszán lehetett ez a halvacsora az újvidéki Horgász-szigeten. Korábban, Vékás Jánossal 1984-ben folytatott beszélgetésében így emlékszik vissza ugyanerre, illetve a lap körül folyó vitákra:

Tehát én azt mondom, hogy végső fokon nem volt ez egy hatalmas háború, lehettek volna az akkori viták szélesebbek, elmélyültebbek, sőt radikálisabbak is, úgyhogy mi a folyóiratot viszonylag könnyen megkaptuk. Én emlékszem, egy kora tavaszon lehetett, Doronjski elvtárs fogadott bennünket a szigeten, a Forum vikendházában. Ott volt Sinkó Ervin is, és egy beszélgetés folyamán merült fel, hogy mi a szándékunk, és akkor Bosnyák István azt mondta, hogy szeretnénk folyóiratot. Tulajdonképpen ott már megfogalmazódott a folyóiratalapítás lehetősége, sőt nemsokára meg is indult. Szóval, nem kellett nekünk itt a lehetetlennel birkóznunk. És utána megindult a folyóirat, amelyben folytattuk azt,

amit elkezdünk a mellékletben, csak most már sokkal jobb feltételek között, komolyabban (Vékás 2017, 614).

A visszaemlékezések és az ekkoriban nyitottabbá és szélesebbé váló jugoszláv–magyar kapcsolatok azt engedik érzékeltetni, hogy nem csupán a symposionistáknak a jugoszláviai kulturális tér iránti nyitottsága kedvezett a folyóirat létrehozásának, hanem a jugoszláv–magyar kapcsolatok javulása is. Tito 1962-es moszkvai látogatása kapcsán, ahová vonattal utazott Budapesten keresztül, december 2-án odaúton is megállt Budapesten, és találkozott Kádár Jánossal és a magyar vezetőkkel¹⁰, majd december 21-én, a visszaútján úgyszintén megállt Budapesten, és tárgyalásokat folytattak Kádárral (Vékás 2013, 239–240). 1962. december 4-én, két nappal Tito látogatását követően „[j]ugoszláv kezdeményezésre Budapesten tárgyalások kezdődtek a hatályban lévő kétéves kulturális munkaterv 1963-ra szóló programjának bővítéséről, melyek eredményeként 1962. december 7-én kiegészítő jegyzőkönyvet írtak alá” (Vékás 2013, 234). Mind a Jugoszlávián belüli körülmények, mind a javuló jugoszláv–magyar kapcsolatok kedveztek tehát egy magyar fiatal alkotókat tömörítő irodalmi és kulturális folyóirat elindításának.

1964. szeptember 24-én még megjelenik a melléklet utolsó száma, de már annak tudatában szüntetik meg, hogy hamarosan önálló folyóiratként folytathatják a munkát. Az Ifjúsági Szövetség Tartományi Választmánya már májusban jóváhagyta, hogy „a *Symposion* önálló sajtószervként, havonta megjelenő művészeti és kritikai lapként” folytassa tevékenységét (Vékás 2017, 56), szeptember 29-én pedig Bosnyák István a Forum Kiadótanácsánál erre hivatkozva kezdeményezi a lapindítást.

Irodalom

- Bányai János – Bosnyák István szerk. 1964. *Kontrapunkt (Symposion 61–63.)*. Újvidék: Forum.
- Bori Imre. 1950. Izvor. *Híd* 14 (4): 278–282.
- Bosnyák István. 1980. Hetedik megálló: Megújhódás – megoszlás nélkül? In *Szóakció I. Adalékok irodalmunk szellemrajzához*. 138–181, 195–202. Újvidék: Forum.
- Bosnyák István. 2003. *Politikai symposion a Délvidéken I. Egy ellenzéki nemzedék mozgalmi kibontakozása és veresége*. Újvidék: Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság.
- Koncz István. 1995. Koncz István (1937). „...a magabiztosságot az Új Symposion generációja hozta magával...” [Szergejev Zsuzsa beszélgetése.] In *Rózsaszín flastrom: Beszélgetések vajdasági írókkal*, szerk. Szajbély Mihály. 53–57. Szeged: JATE, Szláv Filológia Tanszék.

¹⁰ Lásd: <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-RDIBZHNjVzhqMXBxcWNLZy9tc lJBQT09> (2021. jan. 21.)

- Kovács András Bálint. 2006. *A modern film irányzatai: Az európai művészfilm 1950–1980.* Budapest: Palatinus.
- Ladányi István. 2019. Egy folyóirat-publikáció pillanata: Symposion, 1963. február 7. *Műhely* 42 (5–6): 99–101.
- Ladik Katalin. 2010. Csak radikálisan lehet: Mikola Gyöngyi és Ladányi István beszélgetése Ladik Katalinnal. *Ex Symposion* 72. 1–17.
- Major Nándor. 2011. *Az áprilisi Híd és a körülmények: Esszék.* Újvidék: Forum.
- Németh Ferenc. 2009. Ifjak az Ifjúságban. A Symposion első nemzedékének felállításáról. *Híd* 73 (11–12): 64–73.
- Németh Ferenc. 2010. Kezdetben volt a – kezdet. *Híd* 74 (7): 25–28.
- Sinkó Ervin. 1962. Az intellektüelről, a jugoszláviai magyar intellektüelről. *Ifjúság, Symposion*, márc. 15., 8.
- Sinkó Ervin. 1964. Előszó. In Bányai János – Bosnyák István szerk., *Kontrapunkt (Symposion 61–63.)*, 5–6. Újvidék: Forum.
- Šoljan, Antun. 1962. Az intellektüell ma. *Ifjúság, Symposion*, márc. 1., 8.
- Thomka Beáta. 1994. *Tolnai Ottó.* Pozsony: Kalligram.
- Tito, Josip Broz. Részlet Tito elvtárs kongresszusi beszédéből. *Symposion, Ifjúság*, 1963. febr. 7., 15.
- Tolnai Ottó. 1961. Első esszé. *Ifjúság, Symposion*, dec. 21., 8.
- Tolnai Ottó. 1988. Képek Koncz Istvánról. *Híd* 52 (6): 781–790.
- Tolnai Ottó. 2004. *Költő disznósírból: Egy rádióinterjú regénye.* Kérdező: Parti Nagy Lajos. Pozsony: Kalligram.
- Végel László. 1962. A jugoszláviai magyar intellektüell. *Ifjúság, Symposion*, márc. 8., 8.
- Vékás János. 2011. *Magyarok a Vajdaságban 1944–1954. Kronológia.* Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.
- Vékás János. 2013. *Magyarok a Vajdaságban 1960–1964. Kronológia.* Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.
- Vékás János. 2017. *Utak 2. Interjúk és társadalomtörténeti portrék. CD-melléklettel.* Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.
- Virág Zoltán. 2007. A margó vándorai. In *A magyar irodalom története III.*, szerk. Szegedy-Maszák Mihály – Veres András. 536–548. Budapest: Gondolat.

Ištvan LADANJI

KNJIŽEVNI PODLISTAK SYMPOSION (1961–1964)

Studija se bavi podlistkom *Symposion*, književnim dodatkom novosadskog nedeljnika *Ifjúság/srp. Omladina* i neposrednim prethodnikom novosadskog časopisa *Új Symposion/srp. Novi Simposion* (1965–1992). Ukazuje se na društvene i kulturne činioce koji su omogućili

ili pripremili dato generacijsko delovanje, karakteriše se rad književnog podlistka *Symposion* iz aspekta istorije časopisa, analiziraju se tokovi koji su uticali na njegovo osnivanje, uz prikazivanje tipičnijih i značajnijih publikacija.

Ključne reči: istorija časopisa, manjinske književnosti, mađarska književnost u Vojvodini, Új Symposion

István LADÁNYI

THE SYMPOSION LITERARY SUPPLEMENT (1961–1964)

The paper deals with the predecessor of the journal *Új Symposion* (1965–1992), the *Symposion* supplement published in the weekly journal *Ifjúság* in Novi Sad, and the antecedents that led to the publication of the supplement: it describes the factors that made possible or prepared the generational action, characterizes the editing of the supplement from the point of view of journal history, and shows the tendencies towards the establishment of the journal, highlighting the most typical and significant publications.

Keywords: journal history, minority literatures, Hungarian literature in Vojvodina, Új Symposion

